

na Rožniku / 10. maj 2026 / ob 18. uri

Cankarjev dan

ob 150. letnici Cankarjevega rojstva

Cankarjeva družbena kritika

Sodelovali bodo:

Glavni govornik bo Marij Čuk, predsednik Društva slovenskih pisateljev.

Iz DSP bodo sodelovali: Glorjana Veber, Miha Maurič in Matej Krajnc,

iz Zveze dramskih umetnikov Slovenije: Matjaž Pikalo in Uroš Potočnik.

Pel bo Partizanski pevski zbor.

Organizatorji prireditve so: Olepševalno društvo Rožna dolina; Društvo slovenskih pisateljev; ČS Rožnik, MOL.

Mestni muzej bo postavil tudi manjšo panojsko razstavo.

Cankarjeva spominska soba bo odprta v nedeljo od 14. do 20. ure od 11. do 15. maja pa od 14. do 18. ure.



Četrtna skupnost Rožnik
Mestna občina
Ljubljana



Predsednik ODRD Samo Zajc je pozval podžupana Dejana Crneka in predsednika ČS Rožnik Primoža Novaka, da sta pozdravila zbor. Nato so Dejan Crnek, Živa Vidmar in Primož Novak položili cvetje k spomeniku.



Matej Krajnc je zapel pesem I. C. iz cikla Dunajski večeri in začel s proslavnim programom.

Ivan Cankar, naš največji pisatelj, dramatik, satirik, tudi pisec grotesk, se je rodil pred 150. leti na Vrhniki. Po vseh teh letih se ne bomo spuščali v polemiko, kaj je pravzaprav Cankar bil. Za nas je neizpodbitno: kot političen človek je bil Ivan Cankar socialist, kot mislec in kot moralno bitje pa je bil svoboden in napreden um.

Cizara¹ je Cankarjev humorno-satirični rokopis, ki govori u rojstvu in otroštvu in se glasi:

(Uroš Potočnik) Kako da je bilo ob mojem rojstvu, se ne spominjam več. Mati mi je pravila, da sem imel koj kmalu dolge lase (ki so znamenje učenosti) in da mi jih je na temenu zvezala v šop, tako da sem bil podoben korejskemu vojščaku. Sedel sem šopast na peči in sem cuzal palec svoje desne roke, dokler mi ga niso obvezali z debelo cunjo.

Ko sem dosegel tretje leto, sem doživel najsrečnejši dan svojega življenja. S sestro sva bila no Vrhu pri Sveti Trojici, ko se je prikazal lep plamen doli pri Svetem Lenartu. »Pri nos gori!« je zavpila sestra. Jaz pa sem rekel: »Teta Micka kuha štruklje!« – sestra me je vlekla po klancu, da sem se čudežno prevračal; ali trpel sem za idejo (kakor zmerom) in sem rekel: »Teta Micka kuha štruklje!« – O Bog, kakšni štruklji so bili! Blagodišeči, beli, omamljivi, kakor bajka, kakor sen! In vse je bilo tako belo, blagodišeče, nedolžno – izba, prtljaga na mizi, teta Micka in jaz. – Najsrečnejši dan mojega življenja je bil, še zdaj se s sladkostjo spominjam nanj. Hiša je pogorela do tal. Rešili smo samo staro stensko uro; ko sem jo nekoč naskrivoma navijal, mi je padla na glavo in ni šla nikoli več. – Navsezadnje pa je vendarle škoda, do je pogorela tista hiša na klancu pri Svetem Lenartu. Če bi bil jaz, n. pr., imeniten

¹ Čičerika (rastlina); *Gospodična Cizara* je bil skrivni rokopisni časopis dijakinj 1911.



človek, bi mi po smrti vzdali spominsko ploščo. Ko so jo odkrivali slavnemu kolo-foktarju Stanku Vrazu, je stal pred njo učenjak, razprostiral je roke in je vpil: »Sta-a-anko! ... Sta-a-anko!« Kdo bo meni vpil: Ja-a-anez! Ja-a-anez!?» – Škoda! –

Prve svoje nauke sem služil v slavni enajsti šoli pod mostom na Vrhniki. Tam smo lovili kapeljne, ki smo jih, nedolžne živalce, za silo spekli ter pojedli z glavo in repom. So pa v enajsti šoli še druge učenosti. Z mosta, iz krčme, od koderkoli prilete v Ljubljano različne reči: razbiti lonci, rjasti lijaki, ponve brez ročaja – sploh reči, ki jih mlad učenjak ne sme in ne more prezreti. Zavihali smo si hlače do kraja ter smo se napotili v obljubljeni deželo. Tista obljubljeni dežela pa je nekoč narasla in je odnesle moje hlače, ko sem bil ravno v njih. Zdelo se mi je, da jaham na vodi in da se nebo vrti v sijajnem kolobarju. Iz teh lepih sanj me je vzdramil krčmarjev hlapec, ki me je za lase in za ušesa privlekel na breg. Komur ni prav, da sem na svetu (in mnogo je takih pravičnikov), naj se pritoži pri tem hlapcu. Jaz nisem kriv! –

Preden so me, nedolžnega človeka, gnali v pusto šolo na Hrib, mi je oče napravil lepo, novo, črno obleko. Brat Jože me je vodil za roko. Tam pod Hribom je bil most in sredi tega mosta je bila velika luža in v tisto veliko lužo sem podel, kar na obraz. In brat Jože je rekel, da nikoli ne bom učenjak. In brat Jože je imel prav!

Tako se je začelo moje šolanje – o, da bi se nikoli ne bilo! o vsem tistem, kar se je zgodilo še pozneje – mólči, Cizara!

Pri zapisu se nasmehnemo, a hkrati začutimo obilo grenkobe ob socialnem položaju prebivalstva, njegovem uboštvi, lakoti, bedi, bolezni in ponižanju, ki so bili atributi Cankarjevega življenja doma, njegovih otroških let in prve mladosti. Tu je vir njegovega socialnega protesta, ki se vije skozi Cankarjevo življenje in delo. Začutimo, kako je Cankar odraščal v precejšnji trški revščini in posledično z

občutkom odrinjenosti in tujosti, ki ima močne sledi v številnih njegovih delih. J. Vidmar je v Skodelici kave odkril še eno apriorno dejstvo njegove osebnosti in sicer »občutek krivde pred življenjem«. Leta 1902 si je zapisal Cankar v svojo beležnico: »Pesimizma se ne morem otresti – kakor nosa ne; ali naposled – pesimizem rodé razmere; – naj se te spremene, spremenil se bom jaz.«

To Cankarjevo čutenje je vidno že v Tujcih:

»Okoli mize so sedeli ljudje tiste vrste, ki se jih je Slivar najbolj bal in ki se jih je ogibal, kakor je mogel. Spoštoval jih je zelo odkritosrčno, toda spoštovanje je bilo pomešano z mržnjo, ki si je sam ni vedel razlagati. Kadar je govoril z njimi, je bil plah in oprezen; meril je besede ter se čuval, da bi ne izpregovoril naravnost iz srca. To so bili besedniki javnega mnenja, zastopniki naroda; delavni in zaslužni možje na polju politike, znanstva in lepe literature, ugledne osebe v družabnem življenju. Predstavljali so del narodove moči, nazorov in želja njegovih. Ali skoro na vseh njih obrazih je bilo nekaj posebnega, neprijetnega, ne zarisanega v jasni potezi, temveč razlitega od čela preko oči in ustnic, kakor komaj viden pajčolan: prezirljiv, zasmehovalen, samovoljen izraz. To ga je vznemirjalo in žalilo, četudi je ljubil samovoljnost, kadar ni gledala iz oči in nasmeha. Vedel je tudi, da so vsi ti ljudje bolj izobraženi od njega, da so študirali to in ono in da so dosegli svoja mesta s pomočjo razuma in pridnosti. Tudi to ga je vznemirjalo, in bal se je razuma in pridnosti, kadar so se ponašale s temi čednostmi oči in ustnice. A nocoj ga je zadelo posebno grenko neko hipno, polujasno spoznanje: spomnil se je trenutka, ko je gledal dol po lepi zeleni ravnini in zdaj, ko je videl te obraze krog sebe, so se mu zazdeli tuji, čisto neznani; med tistim duhom, ki se je dvigal iz ravnine ter mu širil prsi in srce in med izrazom teh oči in glasom teh besed ni bilo nobenega sorodstva.«

To je Cankarjevo razmerje do družbe, do družbe, t.im. ,poštenih in koristnih' ljudi. Potreben in koristen človek pa je za Cankarja isto kot ,filister'. V Tujcih se tudi prvič odkrito izkaže odnos »naroda slovenskega« do umetnosti s stavkom: »Kruha nam dajte, ne kamen!« Kamen moramo v tem primeru zamenjati z



umetnostjo, pri Cankarju predvsem z literaturo. Iz tega razmerja je Cankar razvil celo vrsto satiričnih spisov. Poleg literature zasmehuje politiko in politike, vznemirjajo ga pa tudi drugi bolezenski in nelepi pojavi v življenju naše družbe. Cankar je nekoč imenoval svojo umetnost „kritiko življenja“, čemur bi danes temu rekli »kritika javnega življenja«. Te je največ v njegovih dramskih delih, bi pa bilo za današnjo prireditev preveč, da bi se spustili v podrobnosti. Naj spomnimo le na deli Krpanova kobilica in Bela krizantema, ki obravnavata odnos do literature oz. umetnosti. Razmerij med politiki in moralnih izkrivljanj je polna njegova dramatika od Za narodov blagor, Hlapci, Pohujšanje v dolini šentflorjanski itd.

Poseben odnos ima Cankar do domovine. Njegov stavek »Dajte nam kruha, ne kamen!« je še danes kako živ pri tistih, ki danes na široko govorijo o domoljubju. Kaj ni žalostno, da se ob 150. obletnici Cankarjevega rojstva ne bo tradicionalno podelila Cankarjeva nagrada na Vrhniki, ker se je temu odrekla občina? Tedanja brezdušna realnost je Cankarja prisilila, da je napisal 1902 črtico Rue des Nations, in te teme ni več opustil, jo je pa obravnaval resnično prizadeto, iskreno osebno in nedvomno evropsko, kakor pred njim samo Prešeren. O Cankarjevem predavanju na temo Slovenci in Jugoslovani 1913, nam takrat 18-letni Josip Vidmar priča:

Cankarjevo izvajanje je bilo sestavljeno iz dveh polovic, ki sta se prepletali, iz kritike avstrijske politike, zlasti zunanje, in iz razvijanja resnično naprednih pogledov na tedanje in bodoče odnose nas Slovencev do Jugoslavije in Jugoslovanov. Ta polovica je danes splošno znana in priznana. Za Cankarjevo misel do današnjih časov ni bilo treba sprememb. (Živa Vidmar) Zavzemal se je odločno za politično združenje Jugoslovanov, ravno tako odločno pa je odklanjal kulturno ali bolje rečeno jezikovno in nacionalno stapljanje Slovencev s Hrvati in Srbi. S tem njegovim stališčem smo se do kraja zavedno strinjali vsi člani naše ožje družbe. Zato smo ta del predavanja sprejeli kot naravno in za nas odločeno stvar.

Nekaj novega in komaj verjetnega pa je bila za nas Cankarjeva kritika Avstrije. Seveda smo se z njegovimi sodbami strinjali popolnoma. Prevzela in pretresla pa nas je moralna plat predavanja. Leta 1913 je bila Avstrija mogočna evropska država, skoraj nedotakljiva v svoji cesarski veličasti. Kdo bi si tedaj drznil spregovoriti o nji brezobzirno kritično ali jo celo javno zasramovati! Cankar je vpričo nas storil oboje, in to pogumno, neustrašeno in hkrati preprosto ter samo po sebi razumljivo. Njegova kritika je bila porazna, njegovo zaničevanje do te veličastne zgodovinske kulise globoko in utemeljeno z očitno naravo stvari, za katero je šlo. Spominjam se njegove zasmehljive sodbe o tedanji avstrijski zunanji politiki, o grofu Berchtoldu, ki je v ponatisnjenem govoru ne najdem. Razpravljal je o blamažah tega ministrstva, pri čemer je dejal, da se njegov šef vede kakor tisti kranjski mežnar, ki so mu med mašo pri ministriranju pred oltarjem padle hlače z života, on pa se je obrnil, pogledal po cerkvi in dejal: »No, saj smo sami domači!« in je mirno, brez posebnega sramu potegnil hlače nazaj. Strmeli smo in tradicionalna bojazen pred to habsburško pošastjo je naglo kopnela v nas, in to za vselej. Te dele predavanja so spremljali nastopi in protesti policijskega komisarja, ki je hotel Cankarju vzeti besedo, kar se mu ni in ni posrečilo, dasi ga je tako rekoč fizično lovil okrog predavateljske mize. Cankarjeva odločnost, ironičnost, duhovitost, navidezna spravljivost in popolna nepopustljivost, ki sta se bliskoma vrstili v njegovih reakcijah, vse to nas je sicer zabavalo, pri tem pa nas je navdajalo z neprijetnimi slutnjami, kam bo to privedlo, kaj bo s Cankarjem, in spet z živim, upornim zadoščenjem nad človekom in pisateljem, ki je tukaj javno dokazal svojo popolnoma izjemno hrabrost in visoko brezbržnost nasproti vsemu, kar bi ga moglo doleteti. Bili smo prevzeti in resnično ohrabreni, in to tudi za marsikaj tistega, kar nas je čakalo v bližnji bodočnosti, se pravi čez leto ali dve.

Kot socialist se je Cankar močno zavedal prvotne akumulacije kapitala, ki si je podvrgla številno prebivalstvo. V pismu Lojzu Kraigherju pravi v zvezi s svojo dramo *Kralj na Betajnovi*: »Pisati hočem kmečko dramo; tisti vsesplošni bankrot našega ljudstva, posebno po dolenjskih vaseh, je nekaj tragičnega; vrši se počasi in komaj

vidno, ali zato je še pretresljivejše. In malokdo vidi, koliko dramatičnega je v tem propadanju; ta strašna pasivnost je nekaj velikanskega. Misli si boš morda, da pretiravam; ali meni se zdi, da vidim stvari dobro. Pomisli na primer – ali nismo mi vsi – Ti, Zupančič in jaz sinovi bankrotiranih ljudi? Polovica slovenskih študentov na Dunaju je na istem kakor mi!« Te misli je podprl v Hlapcu Jerneju, v katerem je ob preprostem križevem potu hlapca Jerneja, opisanem s svetopisemsko monumentalnostjo, uprizoril konflikt, ki od nekdanj eksistira med pravicami dela in uzurpirano pravico lastništva in ki je posebno pereč in dinamičen v sodobni kapitalistično družbi.

Partizanski pevski zbor: *Le vkup, le vkup uboga gmajna!*



(Iz Hlapca Jerneja) »Kar si rekel, to zdaj izpolni! Pravico si dal ljudem, pa so jo skrili; ni je pri biričih, ne pri sodnikih, ne pri cesarju; biriči so me pehali med hudodelce, sodniki so me zasmehovali, za cesarja so me ogoljufali! Pri tebi je pravica, ti si jo poslal, ti potrdil, ti skrbi zanjo, da se izpolni tvoja zapoved! K tebi samemu se zatekam, jaz, hlapec Jernej, sam na svetu, ob belem dnevu okraden, pravice oropan! Tvoja postava je v mojem srcu in tvoja obljuba, tvojo besedo sem slišal — daj, da ne mine moje zaupanje! Zdaj iztegni svojo roko, vsegamogočni Bog, pravični sodnik!«

Tako se je Jernej pogovarjal z Bogom, dolgo v noč je molil; in ko je zasvetilo jutro, je vstal in se je napotil brez slovesa.

Hodil je dolgo, trikrat je počival; pred mrakom pa je dospel na Betajново.

»Kaj je to Jernej?« so izpraševali, ki so ga videli.

»Razcapan je in prašen, do pasu je upognjen, siv starec — kaj je to Jernej?« so se čudili in so gledali za njim.

Jernej pa se nikamor ni ozrl, nikogar ni pozdravil in nikogar ogovoril. Tudi tja se ni ozrl, kjer je stal beli njegov dom. Šel je naravnost k župniku.

Prijazen gospod je bil župnik,
debel in rdeč, in smehljaj se je.

»O Jernej, o Jernej, kod si
romal, da si tako star in slab?«

Jernej je stal pred durmi,
vzravnal je upognjeni hrbet, izpod
obrvi so se mu zasvetile oči.

»Nič ne bom sedel, nič ne
bom počival, zakaj pozno je že in
truden sem! — Po svetu sem
romal, od biriča do sodnika, od
sodnika do cesarja. Pravice ni
pod nebom, zakopali so jo sto
klafter pod zemljo, težko skalo so
zavalili nanjo. Jaz pa je ne iščem
več na zemlji, biriči in sodniki so
zatajili Boga, izdali njegovo
besedo in zapoved. Pri Bogu
iščem pravice, pri njem samem,
ki je sodnik nad vsemi sodniki!
Odprite pismo, ki ste njegov
služabnik, razložite njegovo
besedo, razsodite mojo pravdo
po njegovi pravici!«

Župnik je stopil k Jerneju,
prijel ga je za roko, zakaj usmiljen
je bil.

»Ne tako, Jernej! Veliko
hudega so ti storili, nekrščansko
so ravnali s teboj — ampak
odpusti jim, kakor je Bog odpustil
tistim, ki so ga preganjali!«

Jernej je izpustil župnikovo roko, gledal mu je srepo v obraz, z bolnosvetlimi očmi, in je govoril s trdim glasom kakor nikoli poprej.

»Ne govorim o usmiljenju, o odpuščanju nič — o pravici govorim! Razsodite po božji besedi, po naukih njegovih in zapovedih! Služabnik božji ste, iz vaših ust bo govoril, z vašim jezikom! Ali je Bog na moji strani, ali je na strani biričev in krivičnih sodnikov — to razsodite! Truden sem, rad bi že stopil v svojo hišo, rad bi legel na svojo posteljo!«

»Hude in krive so tvoje misli, Jernej!«

»Razsodite!«

»Ukloni se, Jernej, tudi krivici se ukloni; Bog bo sodil!«

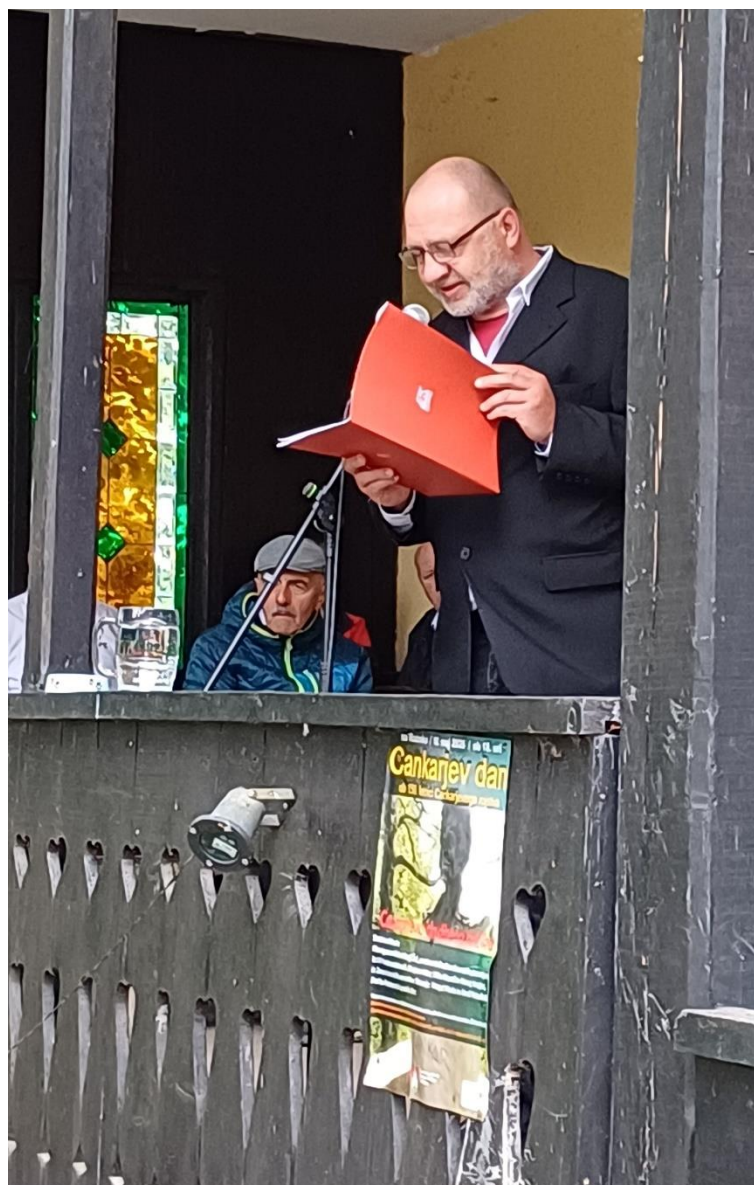
»Neskončno je pravičen — kje je njegova pravičnost? Ali je dom moj po njegovi pravici, ali čigav je? To naj razsodi, to mi povejte, ki ste njegov apostelj!«

Trd in osoren je bil Jernejev pogled, kakor od kamna njegov obraz; vsa bridkost je izginila iz srca in vse zaupanje.

»Ali je pravica pri Bogu, ali je ni?«

»Bogokletne so tvoje besede, Jernej!« se je zgrozil župnik in je stopil za korak nazaj, zakaj strah ga je bilo. »Če stopiš pred Boga, ne terjaj stoje, temveč poklekni in prosil in jokaj!«

»Ne bom prosil in ne bom jokaj, moja pravica je božja pravica; kar je sam ustanovil, ne bo



razdiral, kar je govoril, ne bo tajil! Dolžnik je moj; ne klečim — stojim pred njim in terjam!«

Še je bilo krvi v Jernejevem obrazu: prikazala se je nenadoma na čelu, na licih; in ustnice so se mu tresle.

»Razsodite! Tisto besedo recite, ki sem čakal nanjo toliko grenkih dni: ali je pravica, ali je ni — ali je Bog, ali ni Boga!«

Ob takih besedah je župnik vztrepetal, iztegnil je trepetajočo roko in je stopil nazaj do zida.

»Stran, nevernik!«

Še je čakal Jernej, gledal je s svetlo strmečimi očmi.

»Stran, bogokletnik!« je vzkliknil župnik.

Počasi se je okrenil Jernej in je šel; s trdimi koraki je šel, nič več upognjen, nič več bolan, v srcu nič bridkosti in upanja nič več.

In je odšel, zažgal domačijo in s pomočjo sokrajanov končal v ognju.

Partizanski pevski zbor donira naši proslavi Združenje zveze borcev za Vrednote NOB Slovenije in nam bo zdaj pod vodstvom Aline Kolomiets zapel še drugo uporniško pesem.

[Nabrusimo kose](#)



V Cankarjevi kritiki slovenskega moralnega sveta ne moremo iti mimo odnosa do RKC, njene hipokrizije, ki je razvidna v Polikarpu iz doline šentflorjanske ter iz politične razklanosti, ki je aktualna tudi danes:

» ... Ko je omenjal nekaj o programu, so mu klicali vsi: Ni treba, vi ste naš program! S tem je bil ... dr. Otokar Rybař oficielno proglašen kandidatom za tržaško okolico ... «

Koliko programov imamo torej mi Slovenci? Ne prešteje jih človek, gneča in gnoj se dela iz njih. Doslej je bil program politične stranke ponavadi izraz narodne volje in njegovih potreb, v zadnjih časih pa se je to vse korenito spremenilo. Nekaj programov, ki so nekdanj resnično živeli v ljudstvu, je otrpnelo in okamenelo; nekdanj živeči v ljudski

volji, spe zdaj nemo spanje na papirju: tako se je zgodilo s programom stare »narodne«, pred smrtjo dvakrat prekrščene stranke. Drugi programi spet so se rodili na papirju in so ostali na njem; ljudstvo jih ne pozna, ni vedelo, da so se rodili in ne bo vedelo, kadar izginejo; tako tiho življenje živi program »gospodarske« stranke. – Ampak morda se dogajajo take stvari tudi v drugih narodih in doslej Slovenci še nismo zaslužili lovora posebne originalnosti. Toda mi smo duhovit in prebrisan narod, da nam ga ni enakega. Poslednje dni smo iznašli programe take sorte, da se lahko bahamo z njimi pred vsem svetom. Kaj nam ljudska volja, kaj nam ubeseden izraz gospodarskih skrbi in političnih teženj! »Vi ste naš program!« V Ljubljanski »Narodni tiskarni« so tiskali zadnjič vizitke: »Ivan Hribar, župan in program« ... To se je Tržačanom zamalo zdelo in takoj so tiskali v tiskarni Edinosti vizitke: »dr. Otokar Rybař, advokat in program« ... Kaj pa zdaj poreko Štajerci, kaj Korošci? ... In kakšna zmešnjava na Dunaju, če pride tja cela vrsta različnih programov! Saj je popolnoma nemogoče, da bi sedeli v istem klubu različni programi; če so programi pošteni in če se ne bodo začasa revidirali, vsaj pri brivcu, če ne drugod, bo treba na Dunaju toliko slovenskih klubov, kolikor programov. Posledica bo ta, da slovenski narod še nikoli ni bil na Dunaju tako razkosan in razcepljen, kakor bo v bodočem parlamentu ... To bi bila vsekakor velika nesreča za narod, in zategadelj bodo skrbeli socialni demokratje, da pride v parlament kolikor mogoče malo slovenskih brezprogramnih programov.«

Cankar je v svojih delih izredno prikazal celo vrsto razslojenosti slovenske družbe. Pahljača se je razprla od prvotnega trikotnika – učitelj, župan, župnik – na celo vrsto poklicev in stopenj družbene lestvice.

In zdaj končno preidimo k poslednji Cankarjevi temi, ki jo je začel in ki jo niso prav posebno razvili njegovi nasledniki: odnos do ženskega spola. Cankar je naredil premik, v katerem je upodobil tudi celo vrsto položajev in predstavil celo vrsto žensk, bolj delavnih žensk, pa tudi izrabljenih žensk. Na prvem mestu je kot roman vsekakor *Hiša Marije Pomočnice*. Ko je imel Cankar predavanje 1. junija 1918 Slovenska kultura, vojna in delavstvo, torej ob koncu 1. sv. v., je razvijal svojo misel v bodočnost, nosilec bodočnosti pa je mladina, ampak ob tem tudi ženske/matere, vzgojiteljice bodočih rodov.

In ker letos slavimo tudi Zofko Kveder, ki je bila Cankarjeva sopotnica in borka za ženske pravice, prisluhnimo odnosu med njima, o čemer govori dr. Katja Mihurko. Prebrala bo Živa Vidmar:

Moška in ženska svetova moderne, ki sta jima pripadala Cankar in Zofka Kveder, sta imela skupno točko v umetnosti in boemskem življenju, ki je izzivalo malomeščanske in filistrske nazore. Njuno znanstvo se je začelo preko korespondence, ki se je začela marca 1900, ko je Zofka Kveder pisala Cankarju, ali se strinja, da v nemščino prevede kakšno njegovo delo. Čeprav sta se osebno srečala šele čez dve leti, je korespondenca zelo kmalu dobila prijateljski ton. Iz Cankarjevih pisem na začetku znanstva, ki jih je pisal drugim, je razvidno, da je njeno delo cenil. Cankar je že v prvem pismu obširno pisal o svojem odnosu do slovenske literature in družbe, kasneje izpoveduje tudi bolj intimne občutke osamljenosti, zagrenjenosti in celo naveličanosti do življenja. Zofka Kveder v njunem dopisovanju predstavlja bolj svetli, optimistični in energični pol, želi mu pomagati pri ustvarjanju novih stikov, vendar pri tem ni najbolj uspešna, ker si Cankar teh stikov pravzaprav ne želi. Pisma razkrivajo, da sta drug drugega spodbujala, Zofka Kveder je posredovala pri številnih objavah in prevodih Cankarjevih dram in spodbudila tudi uprizoritev komedije *Za narodov blagor* v Pragi. Cankar



ji je obsežno pisal o svojih literarnih načrtih, poročal o svojih novih besedilih in ji dajal nasvete glede pisanja in objavljanja del, predvsem pa ji poročal o svojih pogledih na slovensko kulturno srenjo. Po februarju 1914 ohranjenih pisem ni. Ali so se v vojni izgubila, ali jih zaradi nje sploh ni bilo, ni jasno. Ohranil pa se je Cankarjev vpis v spominsko knjigo, ki je bila najbrž last Zofkine hčere Vladimire, datiran 17. marca 1914, ko sta ga pisateljica in njena hčerka obiskali na Rožniku: »Vesel sem bil iz srca, da sem Vas videl na Rožniku. Pridite še kdaj – tako lepo srečanje je pustemu človeku kakor topel pozdrav iz mladosti«. Zgodovina ni ohranila podatka, da bi se še kdaj srečala. Njene zadnje misli namenjene Cankarju tako beremo šele v nekrologih, ki jih je objavila v Hrvatski njivi in Jugoslavenski ženi in v zborniku, ki je izšel v Ljubljani leta 1919 Cankarju v spomin.

Ob prebiranju pričevanj o njunem odnosu se nam ob vsem drugem razkrije tudi miselno in čustveno obzorje ženske in moškega v razgibani dobi moderne. Moškega, ki v svojem stremljenju k zavzetju kulturnega Parnasa žensko dojema kot podpornico in ženske, ki tudi v »profesionalnem« razmerju išče partnerja, ki bi jo razumel in podpiral njeno željo po uveljavitvi. Zaradi globine čustvovanja in duha se v redkih trenutkih odpreta drug drugemu, a hkrati ostajata zavezana vsak svojemu, v tisti dobi jasno zamejenemu, ženskemu in moškemu svetu.

Kaj naj za zaključek še povemo? Danes vemo, da je bil Cankar neusmiljen kritik in zasmehovalec naše domače omejene, oportunistične in poniglave politike raznih veljakov in rodoljubov in ravno tako nepopustljiv kritik slabosti in napak v značaju našega naroda, kakor se mu je razodeval v naši zgodovini in v času njegovega delovanja. Vemo, da je opiral svojo vero v našo narodno bodočnost na voljo in razum ljudstva in da je njegova nacionalna politična miselnost ena izmed osnovnih in vodilnih resnic našega velikega pisma, zato se spomnimo tudi, da je bil Cankar vzor v NOB, kjer je bila ustanovljena Cankarjeva brigada. Zato zaori pesem Cankarjeve brigade!

Partizanski pevski zbor: Cankarjeva brigada

Partizanski pevski zbor pod vodstvom Aline Kolomiets nam je zapel pesem o Cankarjevi brigadi in s tem se končuje naša prireditev.

Prireditve so organizirali Olepševalno društvo Rožna dolina, Društvo pisateljev Slovenije in ČS Rožnik, MOL. Najlepša hvala vsem sodelujočim, najprej podžupanu Dejanu Crneku, ki nas je pozdravil in omogočil minibus od Čada do Cankarjevega vrha, Urošu Potočniku iz Združenja dramskih umetnikov Slovenije. Posebej se zahvaljujemo Katji Mihurko za prispevek o Zofki Kvedrovi. Enako Partizanskemu pevskemu zboru, oziroma Zvezi združenj za vrednote NOB Slovenije za podporo naši proslavi.

Posebna zahvala Mestnemu muzeju, ki nam je omogočil ogled Cankarjeve spominske sobe in še posebej organiziral panojsko razstavo ter nam omogočil ozvočenje.

Po programu, ki ga je sestavila Živa Vidmar, vas je vodil Matej Krajnc, podpredsednik Društva pisateljev Slovenije.



Jutri, 11. maja, vas vabimo ob 18. uri v atrij Mestnega muzeja, kjer bo bralna uprizoritev Na klancu v izvedbi Slovenskega ljudskega gledališča Celje.

Cankarjeva spominska soba bo odprta do 20. ure, od 11. do 15. maja pa od 14. do 18. ure.

Kot presenečenje so nam pevci Pevskega zbora arhitektov Slovenije – Arhivox pod taktirko Juliete Kubik de Habjanič zapeli Cankarjevo ljubezensko pesem.

Zdaj pa vas vabimo na Cankarjeve pohane piške in druženje!